

A Rónay-jelenség

Az idén lesz ötvenedik évfordulója a Budapesten megrendezett Eucharisztikus Világkongresszusnak. Az 1938-as év kétszeresen is jeles év volt a magyar katolikus egyház szempontjából, hiszen ugyanebben az évben emlékezett meg az ország Szent István király halálának kilencszázadik évfordulójáról. Részben ennek is volt köszönhető, hogy Magyarországon került sor a jelentős nemzetközi rendezvényre. A kettős ünnepség méltó megrendezésére már 1937 februárjában megkezdte munkáját a népes előkészítő bizottság, amely a belvárosi Ferences udvarban egy egész emeletet foglalt el. A bizottság irodái akkor másfél éven keresztül mintegy központjává lettek a magyar katolikus életnek, szinte mindenki megfordult ott. Jómagam az előkészítő bizottság sajtóosztályán dolgoztam, délelőttönként másodállásban.

Valamikor 1937–38 telén történt, hogy egyik nap olyan lármára lettünk figyelmesek, ami minden irodahelyiségbe behatolt. Riadtan kukucskált be mindenki a nagy fogadóterembe, ahol, mint kiderült, Nyisztor Zoltán, a *Magyar Kultúra* nagy hatalmú szerkesztője vitatkozott ordítva az egyik budapesti plébánia közismert vezetőjével, aki egyébként annak köszönhette ismertségét, hogy „katolikus író”-ként volt elkönyvelve. Szirupos elbeszélései kedvelt darabjai voltak az egész katolikus sajtónak. Nyisztor Zoltán jótollú, de ízig-vérig konzervatív, sőt jobboldali publicista volt, aki ezt a beállítottságát — a háború után már Rómában élve — haláláig megőrizte. És éppen ez a körülmény teszi olyan emlékezetessé, illetve megemlékezésre méltóvá kettőjük vitáját. A vita tárgya ugyanis egy eladdig alig ismert nevű fiatalember akkor megjelent első regénye volt. Rónay György *Keresztút* című regényéről vitatkozott a két atya, és sajátos módon kettőjük közül a „szépiró” plébános volt az, aki kígyót-békát kiáltott rá, hangoztatva, hogy kiközösítéssel kellene sújtani azt az író, aki ilyen gyalázkodó írást jelentet meg egy katolikus papról, míg az őskonzervatív Nyisztor Zoltán védte meg dörgedelmes hangon az általa sem ismert fiatal író művét. Közben nem takarékoskodott az epés és goromba megjegyzésekkel sem arról, hogy mit érnek vitapartnerének írásai ehhez a könyvhöz képest, amely végre a megfelelő irodalmi színvonalon ábrázol egy problematikus, de jellegzetesen katolikus történetet. Nyisztor konzervatív volt, de a mesterségét jól értette.

Rónay György addig csak verseket publikált, olykor a Vigiliában is, de nem elsősorban ott. És bár a *Keresztút* egy katolikus pap lelkiismereti drámáját beszéli el, írója nem szánta valamiféle „katolikus irodalom” termékének, mint ahogy sok neves pályatársához hasonlóan sohasem tartotta magát sem „katolikus költő”-nek, sem „katolikus író”-nak. Katolikusnak persze igen, és költőnek és írónak is természetesen. Sokat vitatott és tárgyalt téma volt ez, úgyszólván egész századunkban, hogy létezik-e egyáltalán ilyesmi, hogy „katolikus irodalom”? A legnevesebbek, akiket témaválasztásaik és témakezeléseik folytán szívesen soroltak egy ilyen irodalom képviselői közé, mint például Mauriac, Graham Greene vagy Heinrich Böll, egyaránt tagadták, hogy „katolikus írók” lennének. Böll írja egyik cikkében, hogy katolikus költő éppúgy nincs, mint ahogy nincs katolikus asztalos

vagy katolikus drogista. Még Sík Sándor is, akit pedig igazán úgy könyveltek el, mint par excellence katolikus költőt, csak úgy volt hajlandó elfogadni a „katolikus irodalom” fogalmát, ha abba minden igazi és jó irodalmat beleértünk, függetlenül attól, hogy milyen hitet vallott az írója, mivel a katolikus egyetemet jelent.

Valószínű, hogy ezt az egész problémakört valahol azon a tájon kell elhelyeznünk, ahol a katolikus hit és eszmevilág ideológiává merevedik. Akkor történik ez, amikor „katolicizmus”-ról kezdünk beszélni. Tudjuk, hogy amikor egy eszme neve mellett megjelenik az „izmus” képző, akkor vált át dogmatikus ideológiai rendszerré az addig mindenfelé nyitott és fogékony gondolatvilág. Karl Rahner is így magyarázza a „katolicizmus” szót a Herder-féle nagy katolikus lexikon számára írt szócikkében. Ezzel voltaképpen el is intézhetnénk ezt az egész problémát, megállapítva, hogy az, amit „katolikus irodalom”-nak neveztek, nem más, mint egyfajta belterjes, épületes jámborsági irodalom, ami igencsak távol esik az igazi irodalom és költészet viharjárta, szakadékos zónáitól. Hogy mégis ilyen részletesen kellett vele foglalkozni, annak az az oka, hogy bár Rónay György szándéka szerint sohasem lett volna egy ilyen, ha mégannyira jószándékú, de gettóirodalom művelője, végül azért mégiscsak valamiféle tágabb értelemben vett katolikus irodalom és költészet reprezentánsaként futotta be pályáját. Ennek azonban már nem esztétikai vagy mesterségbeli, hanem történeti okai voltak.

Az történt ugyanis, hogy Magyarországon uralomra jutott egy, a katolicizmusénál semmivel sem kevésbé szűkkeblű ideológia, amely minden tekintetben a kizárólagosság igényével lépett fel, semmit sem tolerált, ami eszmerendszerének nem felelt meg. A vallásos eszmerendszert ideológiának minősítette. Ennek az eszmerendszernek elkötelezettjei, ha költők és írók voltak, a maguk szűk körében tovább dolgozhattak, de az egyetemes irodalomból, másokkal együtt, kizárattak. Ne felejtjük el, Rónay Györgyöt, Pilinszky Jánost, Ijjas Antalt, Fekete Istvánt kizárták az Írószövetségből. Ez az állapot szerencsére nem soká tartott, az írószövetségi tagsági igazolvány visszaadásával egyidejűleg az egyéni diszkriminációk is fokozatosan megszűntek, a kialakult főállás azonban változatlanul megmaradt és a publikációs korlátozások jelentős csökkenése ellenére is megmaradt a besorolás: „X. Y. katolikus költő, katolikus író”. Ezt azonban nyugodtan vállalni lehetett már.

Szükséges volt mindezt előrebocsátani, mert ezek a történetileg kialakult föltételek alapvetően rányomták a bélyegüket azokra, akik átélték őket, és a *Rónay-jelenség* ezek ismerete nélkül nem érthető és nem értelmezhető.

Rónay György kétségkívül mélységesen hívő ember volt. Több mint harminc éven át dolgoztunk szorosán együtt, szinte naponta találkozva. Sok mindenről beszéltünk, sok mindent vitattunk meg, sok mindennel kapcsolatban támadtak kételyei is. Az egyetlen dolog, amiben soha egy percig sem kételkedett, az a hite volt. Legalábbis kizártnak tartom, hogy ha ilyen természetű kételye támadt volna, azt nem árulta volna el. Ezt már a köztünk lévő viszony is kizárta. De ez a hit egyszerű és bonyolultságtól mentes volt. Ő igazán elmondhatta Pasteurrel, hogy olyan a hite, mint egy bretagne-i paraszté. De ezzel aztán meg is elégedett, és az intézményes egyházzal kapcsolatos dolgok alapján és eredetileg nem érdekelték. Pályája kezdetén, az egyetem után, sem mint alkotó, sem mint munka után néző fiatal nem tájékozódott egyházi berkek felé. A Keresztutat persze a Szent István Társulat amúgy sem adta volna ki. De a Vigiliának adott néhány versen, elbeszélésen kívül nem a katolikus sajtót kereste fel műveivel. A Révai Könyvkiadónál volt lektor és néhány

barátjával együtt a háború alatt, a Nyugat végleges kimúlása után *Ezüstkor* címmel folyóiratot alapított.

Nyilván, legalábbis külső körülményeiben, így folytatódott volna továbbra is az élete, ha nem következik be a „fordulat”. Költészetének világa, prózai műveinek témaválasztása és a témák földolgozásánál jelentkező erkölcsi érzékenysége nyilván ugyanaz vagy nagyon hasonló lett volna ahhoz, mint amit megírt. Hiszen szépirodalmi műveinek, verseinek megírásánál az új körülmények között sem kellett másra hallgatnia, mint — Sík Sándor kifejezésével élve — a „keble Istenére”. Most azonban, hogy hivatalosan is katolikus írónak, katolikus költőnek deklaráltatott, ez azzal járt, hogy egyidejűleg valami módon, ha nem is fölszentelten, de az intézményes egyház funkcionáriusa is lett. Erre a szerepre azonban igazándiból nem volt felkészülve. Jó szerzetes iskolába járt, a premonstreiekhez, így megvolt az egyházi alpműveltsége, de az egyház történetéből például nyilván jobban érdekelték őt Pázmány, Dugonics, Virág Benedek vagy a piarista irodalmi iskolák, mint a püspöki székekért folyó hatalmi harcok. Addig sem a teológiai viták, sem az intézményes egyház életében elkerülhetetlenül jelentkező „emberi gyengék” nem érdekelték, ezeket csak az látja, aki benne él az intézményben. Rónay György kötelességtudóan szerezte meg a jártasságot mindkét területen. A könnyebbik volt a teológiai tájékozottság megszerzése, hiszen közös munkahelyünkön mindvégig a legkiválóbb elmék voltak segítségünkre, Sík Sándorral az élükön. Már sokkal inkább nehezebbre esett az említett „emberi gyengék” közötti tájékozódás, és ha nem mondta is, tudni lehetett, hogy ezek rengeteg gyötrelmet okoztak neki. A felelősség, a kötelességtudat és a komolyan vett szeretet akadályozták nemegyszer, hogy mindent odadobjon, de meggyőződésem, hogy ezek a belső gyötrődések okozták a hetvenes évek elején bekövetkezett, közel egy évig tartó súlyos betegségét, és ezek öröklék fel életerejét, míg 1978 tavaszán, idő előtt elhagyott bennünket.

Hatalmas életművet hagyott maga után. Így mindenekelőtt a nyomtatásban rendelkezésre álló regények, versek, műfordítások, irodalmi tanulmányok, könyvkritikák, kisebb irodalmi jegyzetek sokaságát. Nyilván lesz majd hivatott toll, amely méltó monográfiában dolgozza fel ezt a hatalmas anyagot, amelynek pusztá megírása is annyi időbe tellett, mely önmagában több annál, mint amennyit egy emberi életből munkára lehet fordítani. És hol vannak akkor még az egyéb elfoglaltságok, az úgynevezett „irodalmi élet”, amikor nemcsak a kollégákkal találkozott vagy az Írószövetségben ülésezett, de készséggel rendelkezésre állt mindenkinek, főleg fiatal pályatársaknak, akik tanácsért vagy segítségért hozzá fordultak. És aztán jött a kilenc év a *Vigilia* feteles szerkesztői posztján, a szerkesztési munka mellett az elkerülhetetlen hivatalos tárgyalásokkal és reprezentációkkal. Egy szempontból azonban könnyű dolga is lesz ennek a későbbi monográfusnak. Ha kellő figyelemmel és empátiával olvas, akkor ennek az írott anyagnak segítségével szinte lexikális pontossággal kísérheti végig egy páratlanul sokoldalú, óriási tudással bíró emberi szellem és egy mélységesen humánus, rendkívüli erkölcsi érzékenységet mutató emberi lélek fejlődési vonalát. Rónay György ugyanis, eredendően lírai alkat lévén, mindent azonnal kiírt magából. Gondolatait éppúgy, mint lelki rezdüléseit. Amennyire szemérmes és szinte betegesen zárkózott volt, ha önmagáról kellett volna vallania, annyira nyíltan árulkodott önmagáról írásaiban. Mindezt könnyen megtapasztalhatja a figyelmes olvasó.

Amiről ezek az írások nem szólnak és amit a leggondosabb olvasással sem lehetne kihámozni belőlük, az Rónay György életművének olyan része, oldala, megnyilatkozása, amiről csak a vele együtt élő kortárs számolhat be. Főleg ha nemcsak együtt élt, de közben

élénk figyelemmel kísérte a teljes kortársi szellemi életet. Rónay György nemcsak kitűnő regényíró, költő és esszéista volt, de ragyogó esztéta is és mindenféle irodalmi műhelytitkok tudója. Azonkívül páratlan érzékkel ismerte föl, hogy egy sivatagi sivárság után lassan lábadozó, magához térő és lépésenként gazdagodó szellemi életben mikor jött el az ideje, hogy ki lehet, vagy éppen ki kell mondani, ami potenciálisan jelen van már. És akkor kimondta. Nem valami nagyképű fejtegetés formájában, tanító fölényvel, ami azonnal ellenkezést válthat ki, hanem adott esetben egy egyszerű példázattal, aminek olyan az evidenciája, hogy mindenki azonnal belátja. És elképesztő olvasottságával azt is tudta, hogy honnan lehet a példázatot meríteni.

Vegyünk csak egy egyszerű kis példát. Évtizedeken át folyt erről a vita, és szinte magától értetődőnek volt feltüntetve a követelmény, hogy a művészi alkotásnak, legyen az irodalmi, képzőművészeti vagy zenei, egy bizonyos (hivatalos) esztétikai elvárásnak, programnak kell megfelelnie, és az ítéseknek eszerint kell az alkotásokat mérlegre tenniük. Hány kiváló költőnk, alkotónk dolgozott emiatt még a hatvanas évek közepén is félig-meddig illegáltságban, de mindenesetre a hivatalos elismerést nélkülözve. És amikor a hetvenes évek elejére ez az állapot szinte tarthatatlanná válik, Rónay György előhúzza a fiókjából egy valamikor leírt Turgenyev-idézetet, amely nagyjából és erősen leegyszerűsítve így szól: az esztéták olyanok, mint az az ember, aki elkapta egy gyíknak a farkát, és azt hiszi, hogy most már egyszer és mindenkorra birtokba vette az egész gyíkot (az esztéták esetében a teljes igazságot). A gyík azonban gondol egyet, hirtelen elugrik, és csak a farkát hagyja ott. Aztán később már régen új farkat növesztett magának, de az esztéta még mindig azt hiszi, hogy az igazságot markolja. Ez a kis példázat ugyanannyit mond el ebben a kérdésben, mint amit egy hosszú lére eresztett tanulmány fejtene ki arról, hogy az esztétikai program, vagy ha úgy tetszik, szabály, nem megelőzi az alkotást, hanem abból deriválódik, és deriválódott is mindig, mióta csak alkotó emberek vannak a világon.

Hosszan sorolhatnánk a hasonló példákat, amelyek nem mindig ilyen nyilvánvalósággal, hanem esetleg csak egy könyvkritika egyik mellékmondatába elrejtve jelentek meg, de olyan magától értetődöttséggel, hogy nem sokkal utána, félévvel vagy egy évvel később úgy szerepeltek egy másik írásban, mint a világ legtermészetesebb igazsága. Nem is szándékos átvételről volt ilyenkor szó, hanem arról, hogy egy egyszerű igazság beépült a tudatokba.

Rónay György soha nem írt valamiféle rendszerezett esztétikát vagy ars poeticát. Nem hitt bennük, de hitt a józan emberi észben, az egyszerű igazságokban, amelyek idővel önmaguktól nyilvánvalóvá válnak. Gyulai Pál-i szerepet játszott korunkban, és ez a szerepvállalása történeti (vagy legalábbis szellemtörténeti) jelentőségű volt. Ezért kell, művei mellett, emlékét is megőriznünk szívünk mélyén.